

Pethô József

A „szöveg születése”

A Szindbád ifjúsága textualitásának¹ kérdéséhez

Amikor az alábbi dolgozat a Szindbád Ifjúsága című Krúdy-kötetet mint szöveget határozza meg, illetve szövegként jellemzi, akkor szorosan kapcsolódik ahhoz a nyelv-elméleti és szövegtani felfogáshoz, amely a szöveget nemcsak produktumnak, hanem produkciónak, nemcsak szerkezetnek, hanem műveletnek is tekinti (lásd például Beaugrande-Dressler 1981/2000, Antos-Krings 1989, Tolcsvai Nagy 2001). A szerkezet ebben az értelemben „olyan mentális modell, amely a beszédhelyzetben elhelyezett szöveg nyelvi és nem nyelvi összetevőit statikus, pontszerű entitások struktúrájaként írja le”, a művelet pedig az a mentális folyamat, amely a struktúrákat létrehozza a szövegalkotásban és a szövegmegértésben (Tolcsvai Nagy 2001: 43). Ez a szövegelméleti felfogás azt a belátást is magában foglalja, hogy a szövegtani, illetve a szövegközpontú stilisztikai leírásban feltétlenül szerepet kell kapnia a szövegalkotás és a szövegmegértés folyamatának.

Ebben az elméleti keretben az alábbiakban olyan kérdéseket, tényeket tárgyalok, amelyek a Szindbád Ifjúsága szöveg alkotásának és befogadásának felvázolásával és általában koherenciájának vizsgálatával a Szindbád Ifjúsága textualitásának megítéléséhez szolgálhatnak alapul.

A Szindbád ifjúsága kiadásai

Az első, 1911-ben megjelent Szindbád Ifjúsága című kötet, a Krúdy-Irodalom egyöntetű véleménye szerint, az életpálya korszaknyitó jelentőségű műve, ugyanis ebben bontakozik ki a jellegzetes Krúdy-stílus (lásd például Kemény 1974: 4, Kozocsa 1975²: 823–7, Czére 1987: 60 stb.). Figyelemre méltó azonban, hogy több szempontból nem homogén ez a kötet, egyebek mellett ezt az a tény is jelzi, hogy a második Szindbád ifjúsága című kötetet (1925) már módosított tartalommal jelentette meg Krúdy: az első kiadás 18 elbeszéléséből 7 elmaradt (Szindbád második útja, Őszi nap, Egy régi délibáb, Szegény lányok élete, Szegény lány szerelme, Szegény lányok kenyerere, Özvegy asszony álma), viszont 4 új írással bővült a könyv (Tájékoztató, Ifjú évek, Szökés az

¹ A textualitással nagyjából azonos értelemben használatos a szövegtani és stilisztikai szakirodalomban a szövegszerűség, a szövegség, szövegiség terminus.

életből. Szökés a halálból). Ennek alapján úgy tűnik, hogy az első esetben az egy kötetbe szerkesztés fő motivációja az volt, hogy az említett 18 elbeszélés nagyjából egy időben keletkezett, illetve jelent meg különböző napilapokban, folyóiratokban (1910 decembere és 1911 októbere között). A második Szindbád ifjúsága a tudatos szerkesztés következtében már jóval koherensebb mind tematikai, mind nyelvi-stilisztikai szempontból.

Az 1911-es és az 1925-ös Szindbád ifjúsága című kötetek szerkezetének néhány lényeges különbségét: vagyis egyfelől írárok elhagyását, másfelől újak beillesztését, az írárok sorrendjének változását az alábbi táblázatokban foglaltam össze:

Az 1911-es kötet		Az 1925-ös kötet	
Az elbeszélés sorrendi helye	Címe	Az elbeszélés sorrendi helye	Címe
	Sorrendi helye az 1925-ös kötetben		Sorrendi helye az 1911-es kötetben
1.	Szindbád, a hajós	3.	
2.	Szindbád második útja	-	
3.	Női arckép a kisvárosban	9.	
4.	A hídon	11.	
5.	Szindbád útja a halálnál	10.	
6.	Egy régi udvarházból	4.	
7.	Az első virág	5.	
8.	A három muskatéros	6.	
9.	Az álombeli lovag	7.	
10.	Szindbád titka	12.	
11.	Utazás éjjel	13.	
12.	Őszi nap	-	
13.	Szindbád őszi útja	8.	
14.	Egy régi délibáb	-	
15.	Szegény lányok élete	-	
16.	Szegény lány szerelme	-	
17.	Szegény lányok kenyerere	-	
18.	Özveg asszony álma	-	
		1.	Tájékoztató
		2.	Ifjú évek
		3.	Szindbád, a hajós
		4.	Egy régi udvarházból
		5.	Az első virág
		6.	A három muskatéros
		7.	Az álombeli lovag
		8.	Szindbád őszi útja
		9.	Női arckép a kisvárosban
		10.	Szindbád útja a halálnál
		11.	A hídon
		12.	Szindbád titka
		13.	Utazás éjjel
		14.	Szökés az életből
		15.	Szökés a halálból

Az időrendet tekintve köztes helyzetű Szindbád ifjúsága és szomorúsága című, 1917-ben megjelent kötet már ugyanazokat a novellákat és ugyanabban a sorrendben tartalmazza, mint az 1925-ös edíció, e szempontból csupán egy különbség van a két kötet között: az 1925-ös kiadás 15 írásán kívül a Szindbád ifjúsága és szomorúsága tartalmaz egy De Ronch kapitány című részt is. Azt, hogy Krúdy 1917-re korábbi Szindbád-írásaiból válogatva és a kiválasztottakat elrendezve már kialakított egy szövegkonceptiót, nemcsak innen láthatjuk, hanem Farkas László közléséből is tudhatjuk: a De Ronch kapitány csak a Táltoz Kiadó kívánságára, „pótlékként” került a kötetbe, mert a Szindbád utazásai kiadói jogaival rendelkező Singer és Wolfner cég nem engedte meg a kötet írásának közlését (Tóbiás 1964: 422). Eszerint Krúdy az

újonnan összeállított és szövegszerűbbé tett Szindbád ifjúságából és az 1912-ben megjelent Szindbád utazásaiból (legalábbis e kötet bizonyos írásaiból) akarta megformálni az új kötetet (szöveget): a Szindbád ifjúsága és szomorúsága címűt. Ez a terve később sem valósult meg, viszont a fent említett 15 írást összefűzve 1925-ben az Athenaeumnál megjelent az új Szindbád ifjúsága, amely így – a De Ronch kapitány nélkül – még inkább koherens művé lett. Ennek az egységnek a további jele az is, hogy amikor Krúdy 1927-ben összeállította az ötvenedik születésnapja tiszteletére műveiből kiadandó válogatás listáját, és erre a listára felvette az 1925-ös Szindbád ifjúsága újabb kiadását is, akkor a műfajt már „regény”-nek adta meg (Tóbiás 1964: 252).

Az 1911-es és az 1925-ös kiadás között két olyan Szindbád-kötet jelent meg, amely aztán az 1925-ös Szindbád ifjúságába is bekerült írásokat tartalmazott. Ez a két kötet: a Szindbád. A feltámadás (1916) és a fent említett Szindbád ifjúsága és szomorúsága (1917) itteni szempontunkból legfőképp azért érdemes a figyelemre, mert ezek mint stációk jelzik, hogyan formálta egyre egységesebb, koherensebb szöveggé az író a Szindbád ifjúságát: olyannyira, hogy ennek kapcsán a jeles Krúdy-kutató Fábrí Anna (1994: 327–8) is így vélekedik a Szindbád ifjúságáról (illetve a Szindbád utazásai, a Szindbád. A feltámadás és a Szindbád megtérése című kötetekről): „Könnyen olyan érzésünk támadhat, mintha csak egy kissé rendhagyó, töredékes nagyregényt olvasnánk.” Ugyanitt Fábrí arra a tényre is felhívja a figyelmet, hogy a Szindbád-novellákat – a legkésőbbiek kivételével – maga Krúdy rendezte nagyobb egységekbe, illetve kötetekbe.

A tárgyalt kötetek esetében a szövegkonstrukciós viszonyok megállapítását még bonyolultabbá teszi az, hogy két ellentétes irányú folyamatot is figyelembe kell vennünk. Ezeket röviden így írhatjuk le:

- a) Autonóm szövegek → egy autonóm szöveg
- b) Részszövegek ← egy autonóm szöveg

Részszövegen olyan szövegrészletet értek, amely az adott esetben genetikusan rész, mert a szövegből kiemelt egység, funkcionálisan azonban mégis lehet szöveg, hiszen a kimetszés ellenére is érzékelhető a szöveg íve – még akkor is, ha ez nem mindig felel meg a „bevezetés-tárgyalás-befejezés” klasszikus hármasságának -, azaz az autonóm teljes szöveghez viszonyítva az illető szövegrészlet ún. autonóm részszöveg (vö. Deme 1990: 30, Petőfi S. 1990: 7, Szikszai 1999: 46).

Az a) folyamat értelmezéséhez: A Szindbád ifjúsága (autonóm szöveggént) több, korábban különböző helyen megjelent novellából, írásból (tehát kisebb autonóm szövegekből) jött létre az alkotói (szövegalkotói) szándék szerint (lásd fent). A szövegalkotói szándékot mint háttérét és a (szöveg)befogadói horizontot itt is elválaszthatjuk, mert ugyan elképzelhető, hogy a különböző időkben és helyeken megjelent Krúdy-írások az alkotói szándék szerint eleve egy majdani egységbe foglalás tervével születtek, azonban ez a szándék azoknak az olvasóknak a számára, akik csak egy-egy írást olvastak, nyilvánvalóan nem vált, nem is válhatott érzékelhetővé.

A b) folyamat értelmezéséhez: Amikor a befogadó a Szindbád ifjúsága 1925-ös kiadásával találkozik, akkor azt különböző szövegutasításként funkcionáló jegyek (például a cím, a bevezetés) alapján autonóm teljes szöveggént értelmezi, és ennek

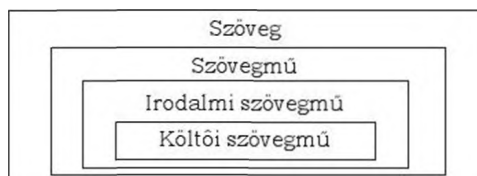
részeként a benne foglalt 15 írást. Erre nézve érdekes adalék, hogy az egyébként kiváló Krúdy-filológus, Szabó Ede (1970: 115), nyilván nem alaptalanul, de filológiai szempontból mégis tévesen „a Szindbád ifjúsága elé írt”-nak mondja az 1925-ös kötet első írását, a Tájékoztatót, holott annak szövege már jóval a kötet megjelenése előtt és a kötettől teljesen függetlenül, két részletben a Magyarország című lapban megjelent. Mégpedig először a kötetbeli szövegváltozat második fele, az Éjjeli vendégség című novella első részeként (1915. márc. 11-én), és majd csak ezután a kötetbeli első rész (1915. aug. 28-án). A lapbeli megjelenést tekintve tehát nem, hanem csupán a Szindbád ifjúsága kötet szövegében értelmezhető a kötet szerves részének. „a Szindbád ifjúsága elé írt”-nak a Tájékoztatót.

A szövegtípus kérdéseihez

A szövegtípológia a szövegtan egyik legvitatottabb, számos igen bonyolult kérdést felvető területe (összefoglalásként lásd például Vater 1994²: 159–173, Eőry 1996, Szikszai 1999: 275–295, Tolcsvai Nagy 2001: 331–338). Az ebből adódó nehézségek ellenére az általunk vizsgált kötetnek a szövegtípus szempontjából történő megközelítése mindenképp szükségesnek tűnik a jelen esetben. Tovább bonyolítja a feladatot, hogy – szépirodalmi szövegről lévén szó – az irodalmi műfajelmélet bizonyos kérdéseit is érintenünk kell. Ennek az eljárásnak, „határsértés”-nek az az oka, hogy az irodalmi műfajoknak mint szövegfajtáknak vitathatatlanul vannak olyan jegyei, szabályszerűségei, amelyek az „általános” szövegtan kutatási területéhez (is) tartoznak. Sanders (1977: 111) például „magától értetődő”-nek nevezi azt a felfogást, amely szerint az irodalmi műfajok is szövegfajták, ebben az értelemben a szövegtípus (Textsort) kategóriája egy olyan tartományt fog át, amelybe egyaránt beletartoznak a világirodalmi remekművek és hétköznapi beszélgetések (mindez azonban semmi esetre sem jelenti azt, hogy az irodalmi műfaj kategóriáját, amely a szövegtípusok egy definiálható alárendelt halmazára vonatkozik, nem kellene megtartanunk). A magyar nyelvű szövegtani szakirodalom első jelentős, Deme László nevéhez fűződő szövegtípológiája (1979: 64) szerint is az „általános szövegsme” adja a kiindulást az irodalmi szövegek vizsgálatához; Deme (1979: 64–65) ezt a megállapítást a következő osztályzással pontosítja, illetve indokolja:

1. Szöveg: mint teljes halmaz.
2. Szövegmű: az 1. részhalmaz, szabályosan, igényesen formált szöveg.
3. Irodalmi szövegmű: a 2. részhalmaz, művészi igénnyel megalkotott szövegmű.
4. Költői szövegmű: a 3. részhalmaz; az irodalmi szövegmű „formájában rendkívüli (rendkívül szabályos vagy akár rendkívül szabálytalan) módon, tartalmában pedig az átlagos irodalminál is több dimenziós megoldásformákkal, illetőleg ezeknek dominanciájával megalkotott válfaja”.

Az egyes kategóriák közötti viszonyokat így ábrázolhatjuk (Szikszai 1999: 281 nyomán):

Meg kell jegyezni, hogy némi ellentmondás van abban, hogy Deme a szövegművet mint a szövegnek „szabályosan és igényesen formált” válfaját határozza meg, ugyanakkor a szövegmű halmazába „foglalt halmaz”-ként leírt költői szövegművet úgy jellemzi, hogy az „formájában rendkívüli (rendkívül szabályos vagy akár rendkívül szabálytalan”) módon ... megalkotott válfaj” (Deme 1979: 64–65; a kiemelések tőlem: P. J.).

A Szindbád ifjúságával mint egy adott szövegtípushoz tartozó egyedi szöveggel (szövegpéldánnyal) kapcsolatban konkrétan a következő szempontok és kérdések merülnek itt fel:

- (i) a szövegtípus és a koherencia, illetve általában a textualitás kérdéseit;
- (ii) a novellakötet és regény műfajai közötti átmenet kérdéseit.

A fent említett szövegelméletekhez, tipológiákhoz igazodva elfogadjuk itt Fehér Erzsébetnek (1983: 76) azt az állítását, amely szerint az epikus szépirodalmi szöveg a szövegeknek egy olyan típusa, amelyre érvényesek, illetve megállapíthatók olyan szabályok, tulajdonságok, amelyek általában a szövegre jellemzőek, így szerveződésükben „főként azoknak a (más, bonyolultabb szövegművekben is meglévő) szövegkapcsoló elemeknek van szerepe, amelyek a szöveget mint egészet tartják össze és fűzik szerves egységgé. [1] Ezek szinte kizárólag szemantikai természetűek. Közülük a legfontosabbak:

- a téma (illetve tárgykör),
- a cselekmény (illetve a kifejtés menete),
- az oksági, tér-időbeli viszonyok,
- a szereplők (illetve fogalmak stb.) rendszere,
- a műfaj” (a tördelés tőlem: P. J.).

Ezek közül itt három szövegösszetartó tényezőt emelek ki, és vizsgálom meg az alábbiakban közelebbről, mint olyanokat, amelyeknek a szöveg koherenciájának, a textualitásnak a megteremtése szempontjából különösen fontos szerepe van:

- (i) téma,
- (ii) időviszonyok,
- (iii) cselekmény.

Mivel ezek a tényezők a lehető legszorosabban összefüggnek, a tárgyalásban némi átfedés elkerülhetetlen.

(i) Téma: legáltalánosabban a témát a cím jelöli meg, a szövegtéma tehát a jelen esetben nem egyéb, mint Szindbád ifjúsága. Az egyes novellák (részszövegek) között azonban itt az egység ellenére – tehát annak ellenére, hogy valamiképp mindegyik Szindbád ifjúságához kötődik – a főhős és az időviszonyok (vö. Szegedy-Maszák 1992: 139) alapján különbséget kell tennünk, mert csak így válhat világossá az egység mellett

mégis meglévő eltérések jellege. Az egyezés meghatározó jellegének és a különbségek nem lényegi voltának bemutatásával amellet is érvelni kívánok, hogy az e kettősség nem szünteti meg a szövegtéma által létrejövő koherenciát:

a) Egyes részszovegekben a cselekmény egésze Szindbád ifjúságához kötődik, az író pusztán egy-két szóval, mondattal utal arra, hogy Szindbád időközben felnőtt férfi lett: Ifjú évek. Egy régi udvarházból. Az első virág. A három muskatéros. Az álombeli lovag. Utazás éjjel. A voltaképpeni cselekmény, a drámaelméletből átvett kifejezéssel élve: az „előtérben játszó cselekmény” (Veres 1972: 439) hőse tehát az ifjú Szindbád.

b) A voltaképpeni cselekmény alanya a felnőtt, sőt **Idős** (magát idősnek érző) Szindbád: az ifjúság idején, illetve a gyerekkorban történtek a felnőtt (Idős) Szindbád emlékezésében, emlékező utazásának okaként jelennek meg és idéződnek fel kisebb-nagyobb részletességgel, illetve terjedelemben: Szindbád, a hajós, Szindbád őszi útja, Női arckép a kisvárosban. A hidon, Szindbád titka.

Ide sorolhatjuk azokat az írásokat is, amelyekben az ifjúsága értékeit: élethittét, életerejét elvesztett Szindbád a halállal néz szembe: a haláltól való megmenekülése a cselekmény lényege: Szindbád útja a halálnál, Szökés az életből, Szökés a halálból.

A Tájékoztatót nem soroltam be egyik fenti csoportba sem – ennek az írásnak különleges szerepére, helyzetére már fent utaltam.

Egyszerűsítve körülbelül így ábrázolhatnánk egyfelől a cselekmény alanyának és a szövegtémának az azonosságát, másfelől a történet idejének a különbözőségét:

a)

A cselekmény alanya	Szövegtéma	A történet ideje a történetmondó jelenéhez képest
Az ifjú Szindbád	Szindbád ifjúsága	Múlt: Szindbád ifjúságának ideje

b)

A cselekmény alanya	Szövegtéma	A történet ideje a történetmondó jelenéhez képest
Az ifjú és a felnőtt Szindbád	Szindbád ifjúsága: a felnőtt Szindbád általkeresve, újraélve	A múlt két idősíkja: 1. Szindbád ifjúságának ideje 2. Az ifjúságát felidéző felnőtt Szindbád jelene

(II) A Szindbád ifjúsága sajátos, az időt, az idő múlását és visszaidézhetőségét középpontba állító jellege miatt az **Időviszonyok** kissé részletesebb tárgyalására is érdemes kitérnünk: A reális idő a szépirodalomban mindig is átfarmálódott, úgy, hogy az irodalmi időt a reális idő különféle módon például kihagyással, hozzáadás-sal, felcseréléssel (lásd például Gáspári 1996: 44–57) variált elemeiből teremtette meg az író. Az irodalom történetének tendenciája a reális és az irodalmi idő közötti hasonlóság, egyezés csökkenése: szorosan összefügg ez Bergson tartalmelméletének alapgondolatával: a reális idő helyett az idő szubjektív élménye az „igazi” idő (vö. Kolosi

1975: 727–729, Szerdahelyi 1995: 297). A Krúdyval gyakran párhuzamba állított Proust (lásd például Baránszky–Jób 1978: 372, Kemény 1991: 65) például ennek az elméletnek megfelelően a valóságos külső élet helyébe az „igazi” belső életet állítja, mely az emlékezetben játszódik le. Az epikában a múlt ilyen újraélése („jelenben” való megélése) a valóságos idősíkok összekuszálását jelenti, és ez előkészíti az időviszonyok az idő eltűnését Krúdy prózájában is. „múlt és jelen, álom és valóság, realitás és irreálitás egymásba játszó, egymáson áttűnő, végeredményben homogén közege jön létre” (Kemény 1991: 67). Krúdy időkezelése a kötetben ennek megfelelően, azaz a két idősík egymás mellett, homogén létezésének megfelelően átmenetet mutat a lineáris cselekményvezetés és a modern epika ama montázstechnikája között, amely időben távoli, de valamilyen okból egymás mellé rendelő eseményeket egymás mellé illeszt.

Az általam itt bizonyítani kívánt koherencia megléte mellett érvelve a következő a célulvű történetmondás kánonjának megfelelő, azaz lineáris cselekményvezetésű regényre jellemző, illetve regénnyel rokonítható koherenciateremtő jegyek emelhetők ki (ugyanakkor itt azt is meg kell jegyeznünk, hogy az újabb irodalomtörténeti értékelések éppen azt tartják nagyra Krúdy írásaiban, ami változást, előrelépést jelentett a „hagyományos” szerkezetű, okozatiságon és célulvűségen alapuló történetmondáshoz képest, lásd például Szegedy-Maszák 1995: 156, 160–1):

1. A bevezető funkciójú Tájékoztató után olyan elbeszélések következnek, amelyeknek fókuszában (elbeszélte eseménysorként vagy az elbeszélte eseménysort motíváló, értelmező emlékként) egy Szindbád ifjúságának korszakából való történet áll.

2. A múltbeli történetek hősének, az ifjú Szindbádnak az emlékezésben felidézett életkora a kötetbe rendezett elbeszélésekben, éppen a kötetbe rendezésnek köszönhetően (ez vagy ez is lehetett a kötetbe szerkesztés vezérlő elve!) a valóságos idővel párhuzamosan – azaz a lineáris cselekményvezetésnek megfelelően – változik. (Mindennek megállapításában szerepet kaphat az is, hogy figyelembe vesszük az író életrajzát, másképpen szólva abból a közismert felfogásból indulunk ki, amely Krúdy alteregóját látja Szindbádban.)

E szempontból a kötet elbeszéléseit négy csoportba sorolhatjuk:

a) Ifjú évek, Szindbád a hajós (1–2. elbeszélés)

Az emlékek „huszonöt esztendővel” visznek vissza, abba az időbe, amikor Szindbád még „kis diák volt a határszéli alimnáziumban, a Kárpát alatt”, vagyis Podolinban (SZI.² 25).²

b) Egy régi udvarházból, Az első virág, A három muskatéros, Az álombeli lovag (3–6. elbeszélés).

E történetek idején Szindbád már „sihederflú” (SZI.² 44), azaz „tizenhat esztendős ifjú” (SZI.² 57).

c) Szindbád őszi útja, Női arckép a kisvárosban, A hídon, Szindbád titka, Utazás éjjel (7–9., 11–12. elbeszélés).

Olyan pontossággal, mint az a) és b) csoportba sorolt elbeszélések esetében, már nem mindig lehet meghatározni azt, hogy a felidézett ifjúság idején milyen idős is Szindbád, csupán azt tudhatjuk, hogy az a)–b) csoport elbeszéléseiben megjelenő időszak utáni életszakasz következik: „Utoljára diákkorában járt Puzdoron 1 Körül-

² Az idézetek után a SZI.² rövidítéssel jelölöm a Szindbád ifjúsága 1925-os kiadását [a 2. index arra utal, hogy ez a második ilyen című Krúdy-kötet].

belül tíz éve nem járt itt Szindbád" (SZI.² 78–9). A Női arckép a kisvárosban Lenkéjébe pontosan húszévesen volt szerelmes Szindbád, hiszen „harmincadik születésnapja alkalmából fogadja szerencsekívánatait Lenkének”, aki „tíz esztendő előtt, leánykorában egyik szent és érintetlen szerelme volt” (SZI.² 91). A hídon egy katonakori szerelmet idéz, a Szindbád titka időviszonyai bonyolultabbak: az itt felidézett „régén elmúlt dolgok” (SZI.² 117) felvillantják a podolini diákoskodást, ám a két részből álló elbeszélés első fele egy időben pontosan meg nem határozott „régli estvén” (SZI.² 116) játszódik, a második rész annálval később, hogy „Szindbád már régén elfelejtette” (SZI.² 129) azt, ami az első részben történt, az elmondás idején pedig a hajós már „régés-régén meghalt” (SZI.² 117). Az Utazás éjjel lányszöktetésére „Szinbád férfikorában sokszor gondolt vissza” (SZI.² 145), de hogy az pontosan mikor is történt, nem derül ki: „e g y s z e r Szinbád az a bizonyos hajós megszöktetett egy fiatal hölgyet” (SZI.² 140).

d) Szökés az életből. Szökés a halálból (13–14. elbeszélés)

A kötetzáró két elbeszélés már csak annyiban kötődik a kötetcímben megjelölt szövegtémához, „Szinbád ifjúságá”-hoz, hogy ezek annak végleges lezárulásáról tudósítanak, az ifjúság elvesztéséről, egy olyan időszakról, amikor már reménytelennek és így értelmetlennek tűnik Szinbád számára az élet, és ezért az abból való „szökés”-re készül. Ennek két útja jelenik itt meg: „a falusi földesuraság”-ként (SZI.² 126), a „világ”-tól való visszavonultságban való lét, az „öregemberes” életforma (amely az ifjú Szinbád életviteléhez, vágyaihoz, szerelméhez viszonyítva már nem is élet, ezért Szökés az életből), a másik út pedig a fizikai halál, az öngyilkosság, amelyre Fáni csábítja szerelmesét.

Nem helyeztem el a fenti rendszerezésben még a 10., a Szinbád útja a halálnál című novellát, ez leginkább az utolsónak említett két elbeszéléssel tart rokonságot, hiszen nem egy ifjúkori emlék felidézése történik meg benne, nem is egy ifjúkori emlék motiválja benne a felnőtt Szinbád cselekedetét: a főhős itt a kötetzáró két szövegrészben elbeszéltekhez hasonló helyzetben a halállal néz szembe.

A fent ismertetett, jól kirajzolódó lineáris időfolyamatnak a megvolta és a jelentősége még inkább világos lehet előttünk, ha az 1925-ös kötet elbeszéléseinek időstruktúráját szembesítjük az 1911-es Szinbád ifjúságáéval. Hozzá kell tennünk: e sorok írójának és törvényszerűen mindazoknak, akik mindkét kiadást ismerik, az 1925-ös kötet időstruktúrájáról kialakított megítélését nagyban befolyásolja az 1911-es kiadás elbeszéléseinek történetiben megvalósuló időszerkezet, hiszen „a másik szöveg tudása elkerülhetetlenül beékelődik, beleépül az elemző világról való tudásába, és hermeneutikai értelemben befolyásolni fogja az elemzést” (Kocsány 2001a: 451). Természetesen magát a kötet összeállítóját, Krúdyt is irányíthatta ilyen értelemben, azaz viszonyításként az 1911-es kötet történetinek időrendje vagy éppen „időrendi rendezetlensége”. A szöveg koherenciájának fent tárgyalt, különösen fontos tényezője, az időkezelés (az irodalmi idő jellege, illetve a cselekményvezetés) röviden összefoglalva így ábrázolható, illetve vethető össze a két kötet esetében:

Az 1911-es kötet (e kötet jele a továbbiakban: SZI.¹):

Az elbeszélés sorrendi helye	Címe	A hős életének az emlékezésben (az elbeszélésben) felidézett időszaka
1.	Szindbád, a hajós	Kisdliák (Podolinban)
2.	Szindbád második útja	Ifjúkor (? ³ , SZI. ¹ 27)
3.	Női arckép a kisvárosban	Húszéves: „tíz esztendő előtt” (SZI. ¹ 32)
4.	A hídon	Katonakor
5.	Szindbád útja a halálnál	–
6.	Egy régi udvarházból	„sihederfű” (SZI. ¹ 60)
7.	Az első virág	„tizenhat esztendő” (SZI. ¹ 73)
8.	A három muskatéros	„tizenhat esztendő”
9.	Az álombeli lovag	„tizenhat esztendő”
10.	Szindbád titka	?
11.	Utazás éjjel	Ifjúkor (?)
12.	Őszi nap	Nem Szindbád-történet
13.	Szindbád őszi útja	„körülbelül tíz éve” (SZI. ¹ 136)
14.	Egy régi délibáb	Nem Szindbád-történet. „huszonöt esztendeje” (SZI. ¹ 149)
15.	Szegény lányok élete	Nem Szindbád-történetek (A Krúdy-alteregő Macskási gimnáziumi nagydíák)
16.	Szegény lány szerelme	
17.	Szegény lányok kenyerere	
18.	Özvegy asszony álma	Nem Szindbád-történet

Az 1925-ös kötet

Az elbeszélés sorrendi helye	Címe	A hős életének az emlékezésben (az elbeszélésben) felidézett időszaka
1.	Tájékoztató	Szindbád egész élete
2.	Ifjú évek	Kisdliák (Podolin)
3.	Szindbád, a hajós	Kisdliák (Podolin)

3. ? = pontosabb időmeghatározás nélkül

Az elbeszélés sorrendi helye	Címe	A hős életének az emlékezésben (az elbeszélésben) felidézett időszaka
4. Egy régi udvarházból		„stihederflú” „
5. Az első virág		„tizenhat esztendő”
6. A három muskatéros		„tizenhat esztendő”
7. Az álombeli lovag		„tizenhat esztendő”
8. Szindbád őszi útja		„körülbelül tíz éve”
9. Női arckép a kisvárosban		Húszéves korában, „tíz esztendő előtt”
10. Szindbád útja a halálnál		–
11. A hidon		Katonakor
12. Szindbád titka		?
13. Utazás éjjel		Ifjúkor (?)
14. Szökés az életből		–
15. Szökés a halálból		–

Összevetve a két táblázatban foglaltakat, megállapíthatjuk, hogy a szövegbeli időviszonyok a következőképp változnak: az 1925-ös kiadásban szereplő írások kötetbeli sorrendjükben inkább közelítenek a lineáris, valóságos időrendhez (az „ordo naturalis”-hoz, a „modus per tempora”-hoz [Lausberg 1960: 245–6]), mint az 1911-es kötet szöveg írásai. Az 1925-ös Szindbád ifjúsága így e szempontból is egy olyan kronológiai struktúrát alkot, amely a (kötet)szöveg koherenciájának lényeges összetevője.

(III) A cselekmény koherens jellegének leírása a jelen esetben még pontosabb lehet a *fabula* és a *szűzsé* kategóriájának alkalmazásával (a fogalmakat főleg Tomasevszki 1925/1998 nyomán használom, vö. Szerdahelyi 1992: 866). E fogalmak értelmezésében onnan kell elindulnunk, hogy a tematikai elemek sorrendjében két fő típus különíthető el:

a) a fabuláris típusban a tematikus anyagon belül, azaz a tematikai egységek között ok-okozati kapcsolat van.

b) a másik típusban az ok-okozati kapcsolat hiányzik.

A téma kisebb elbeszélési egységei művészi megszerkesztettségükben a szűzsét alkotják, szemben a belső (okszági) kapcsolataikban szemlélt összességgel, a fabulával.

A Szindbád ifjúsága fabulája röviden összefoglalva a következőket tartalmazza: Szindbád életútja – ez a jelen esetben nagyjából az átélt szerelmekkel egyenlő – az első, kisdíakkori szerelemtől (Ifjú évek) a kamaszkor és az ifjúkor reményein, kiábrándulásain, csalásain és csalódásain át (Az első virág, Az álombeli lovag, Utazás éjjel stb.) addig a kiábrándulásig, amely már a halálra való készülődésig (Szindbád útja a halálnál, Szökés az életből) viszi el a hőst, és végül Szindbád megmenekülését a haláltól (Szökés a halálból).

A szüzsészerű megformálásnak is vannak olyan szabályai, állandósult formái (lásd Tomasevskij 1925/1998: 273-4), amelyek megakadályozzák a fabulától való túlságos eltávolodást, így ezek mondhatni hidat képeznek a szüzsészerű és a fabuláris megformálás között. Ezeket Krúdy jórészt megtartja, így ezzel a szöveg a fabuláris természetű, általában „hagyományos”-abbnak (vö. Szegedy-Maszák 1995: 14) és „szövegszerűbb”-nek tartott regényhez közelít. „Fabuláris” jegyek például a következők:

1. **Expozíció:** ez a Szindbád ifjúsága 1925-ös kiadásában a Tájékoztatás.

2. **Ismétlődő motívumok.** „Az ismétlődő motívum rendszerint a szüzsészerkezet részét képező fennálló fabuláris kapcsolatra utal” (Tomasevskij 1925/1998: 274). Motívumon itt a mű tovább nem bontható részének a témáját értem, jellegzetes motívum például a Szindbád ifjúságában az elutazás az ifjúság valamelyik színterére az egykori szerelemmel való találkozás céljából.

3. **Az elbeszélő nézőpont azonossága.** Az elbeszélő nézőpont a következőket foglalja magában:

- a beszélő személye (az író vagy valamelyik szereplő, esetleg több szereplő);
- hányadik személyben szól a beszélő?
- a beszélő viszonya az általa elmondottakhoz (például mintegy felülről, egy távoli pontból szemléli a történeteket; változtatja helyzetét stb.);
- a beszélő által használt „információs csatornák”, például saját szavai, a szereplők szavai, a szereplők gondolatai stb. (Szegedy-Maszák 1972).

A fabuláris anyag nem közvetlen, azaz szüzsészerkezetű előadása esetén általában is különösen fontos szerephez jut az elbeszélő, mivel a szüzsé fordulatai rendszerint az előadás sajátosságaként jelentkeznek (Tomasevskij 1925/1998: 275).

4. **A főhős azonossága.** Végeredményben a főhős azonos: Szindbád, de ehhez lásd a fent írtakat a voltaképpenti cselekmény alanyáról.

A fent felvetetteket részben összegezve, illetve az így kapott megállapításokat néhány kurrens szövegfogalommal szembesítve a következőket jelenthetjük ki: az újabb szövegfogalom-, illetve textualitásértelmezéseket (vö. például Vater 1994²; passim, Tolcsvai Nagy 1996: 107, Szikszai 1999: 38–73, Tolcsvai Nagy 2001: 28–36, 43–44 és passim) alapul véve, de akár a hagyományosabb szövegfelfogások szerint is, bizonyára joggal tekinthetjük szövegnek a Szindbád ifjúsága kötetet, annak is különösen a második (1925-ös) kiadását. Így például hivatkozhatunk itt Halliday és Hasan (1976: 1) sokat idézett meghatározására: „a szöveg szó a nyelvészetben tetszőleges hosszúságú írott vagy elhangzó megnyilatkozásra utal, mely egységet képező egésznek tekinthető”. Megfelel a tárgyalandó kötet Petőfi S. János (1994: 62) szövegmeghatározásának is: „A szemiotikai textológia keretében használt szöveg terminus egy olyan multimediális, de dominánsan verbális kommunikátumra utal, amely egy tényleges vagy feltételezett kommunikációs-szituációban egy tényleges vagy feltételezett funkció betöltésére alkalmasnak tekinthető, s mint ilyen összefüggőnek és valamiképp lezárt egésznek tartható”. Az 1925-ös kiadás még egy szűkebb szövegfelfogás szerint is a textualitás kritériumaival rendelkezőnek, azaz szövegnek tekinthető, a szövegtéma (vö. Brinker 1985: 50-9, Vater 1994²: 93-5) itt még pontosabban megjelölhető.

Nem véletlen, hogy maga Krúdy sem tartotta megfelelőnek a szövegséget nem jelző „elbeszélések”-et a műfaj megjelölésére, és már az 1911-es kiadás címe alá a próza került. Az elbeszélések műfajmegjelölés ugyanis általánosan több autonóm szöveg koherenciát nem feltételező egymásmellettiségét fejezi ki (esetleg és legfeljebb kisebb

fokú koherencia meglétét). A második Szindbád ifjúsága kiadásának a műfaját pedig – mint erre már fent utaltam – a szövegséget (textualitást) erőteljesen hangsúlyozva „regény”-ként (Tóbiás 1964: 252) adta meg a szerző.

A fentiek szerint már az 1911-es első, viszonylag „heterogén”, nem Szindbád-novellákat tartalmazó kiadást is szövegnek minősíthetjük a befogadói szándéktulajdonítás függvényeként felfogott szerzői szándék alapján, tágabban: hermeneutikai és pragmatikai szempontból. Alátámasztja ezt az a tény, hogy már a kortárs kritikák is kiemelték: a Szindbád ifjúsága (1911) „egyetlen szöveg”. A „Szindbád-novellák, ez a néhány egymásból folyó, egymásba visszaömlő írás, kötetbe fogva össze: úgy hatnak, mint ... egyetlen szöveg” (Várady 1912: 289 – a kiemelés tőlem: P. J.). Palágyi Lajos pedig ezt írta bírálatában: „Akik a könyveket „műfajok”-ba szeretik skatulyázni, sokáig töprenghetnek azon, hogy hova sorozzák a „Szindbád ifjúságát”-t? Minek nevezzék? regénynek, novellagyűjteménynek?” (Idézi Kozocsa 1975²: 823). Kosztolányi mintegy erre a kérdésre válaszolva – Krúdyhoz hasonlóan – egyértelműen regénynek nevezi a Szindbád ifjúságát (Idézi Kozocsa 1975²: 826).

Koltai Ágnes (1984: 429) ugyan a Világrodalmi lexikon novella szócikkében novellaciklusnak sorolja be a Szindbádot (nem világos, hogy melyik Szindbád-gyűjteményre gondolva), de arra is utal, hogy ez a novellaciklus igen közel áll a regényhez: „A novella kiterjesztése a novellaciklus, amely ugyanannak az alaknak különböző élményeiről vagy kalandjairól szól, nemegyszer alig választható el a novellisztikusan előrehaladó kalandregényektől (Chesterton: Pater Brown, Krúdy Gy.: Szindbád I)”. Ehhez hozzátehetjük, hogy a főhős azonosságán kívül még számos tényezőt, köztük nem utolsósorban a stílus azonosságát is számításba kell vennünk akkor, amikor annak az okait kívánjuk megnevezni, hogy miért „alig választható el” a novellaciklus és az említett regénytípus.

A fent érintett poétikai vonatkozások további, tüzetesebb tárgyalásától most eltekintve stilisztikai-szövegtani megközelítésünk számára mindenesetre ennyi tanulságot levonhatónak gondolok:

(I) A szövegalkotó oldaláról nézve: az író szándéka a Szindbád ifjúsága esetében minden jel szerint egy autonóm (koherens) szöveg megalkotása lehetett.

(II) a befogadó oldaláról nézve: a szöveg koherens jellege a befogadó számára is kétségtelenül érzékelhetővé vált.

Az utóbbit (II) az idézett befogadói minősítések, az (I) pontban foglalt állítást pedig a következő pontokban összegezhető és fent tárgyalt tények igazolják:

- a) a válogatás: egyfelől írások elhagyása, másfelől újak beillesztése,
- b) az egyes írások (novellák) megjelenésének idejétől eltekintő sorrend kialakítása,
- c) a bevezetés (a Tájékoztató című írás) beillesztése,
- d) a kötet címadása: a kötet cím egyértelműen a szövegtémát megjelölő, e g y b e f o g ó funkciójú (jelzi ezt egyébként az is, hogy Szindbád ifjúsága című novella nincs a kötetben).

E rész összegzéseként megfogalmazható: a Szindbád ifjúsága szövegtípusa (műfaja) szerint az általában erősebb, illetve a másféle: időbeli és kauzális kapcsolatokon alapuló koherenciát mutató regény és a jelen kötet esetében megvalósulónál kisebb koherenciát mutató novellakötet között helyezhető el. Az említettektől tehát a koherencia mértékében és jellegében tér el. Bár a koherencia skalárs jellegű, e három szövegtípus – a jelenleginél árnyaltabb – elvi és gyakorlati elhatárolásának lehetősége a koherenciateremtő tényezők tüzetesebb vizsgálatával reálisnak tűnik.

Koherenciateremtő fogalmak

A textualitásnak kétségtelenül egyik sarokpontja, a koherencia alapja a szöveg kifejezését által aktivizált ismeretek „értelmi folyamatosság”-a (Beaugrande-Dressler 1981/2000: 120, Vater 1994²: 42–3), ezért a Szindbád ifjúsága koherenciájáról az előző részben mondtak kiegészítéséül és alátámasztásául e részben röviden a koherenciateremtő fogalmakról szövegek.

Beaugrande-Dressler (1981/2000: 120 és kk.) szerint az értelmi folyamatosság „nem más, mint FOGALMAK és VISZONYOK egy együttállásának (konfigurációjának) elemei közötti kölcsönös elérhetőség és relevancia”. A „kölcsönös elérhetőség és relevancia” létrejötte kognitív megközelítésben így vázolható: Az egyes kifejezéseknek a szöveg megalkotása és – ami a mi szempontunkból most inkább előtérben van – megértése során fogalmi értelmet tulajdonítunk, és ezek az értelmek kapcsolódnak össze egy szövegvilág nagyobb egységében. Ebben a megközelítésben egy kifejezés vagy akár egy szöveg értelme is úgy határozható meg, mint az „adott mintában levő kognitív elemek elérésével és aktivizálásával kapcsolatos hipotézisek rendezett halmaza” (Beaugrande-Dressler 1981/2000: 124). A szöveggel kapcsolatos kognitív tevékenységek mögött meghúzódó ismeretek általában globális mintákban jelennek meg, melyek még összehasonlításra és pontosításra várnak a szöveg megalkotásakor vagy interpretálásakor. Ez utóbbiban képesek vagyunk bonyolult eszmetársításokra, bizonyos jelenségek előrejelzésére, sőt hipotézisek felállítására stb., azaz olyan kognitív műveletekre, amelyek messze túlnyúlnak mindazon, ami a szövegfelszínen ténylegesen megjelenik. A szövegvilág általunk történő felépítését, azaz a szöveg által aktivizált fogalmak és viszonyok összerendezését tehát egyfajta problémamegoldásnak tekinthetjük. Ha akár csak néhány zillált és labilis értelemegység van adva (itt gondolhatunk például egyes modern lírai művekre), a befogadó adott esetben képes lehet ennek alapján összekötő utakat teremteni, felépíteni egy szövegvilágot. A problémamegoldást bizonyos „irányítóközpont”-ok irányítják, az irányítóközpontnak leginkább alkalmas fogalmakat Beaugrande-Dressler (1981/2000: 133) elsődleges fogalmaknak nevezi. Ilyen „irányítóközpont”-ként például fontos koherenciateremtő szerepet kapnak a Krúdy-szövegben az alábbiak:

a) TÁRGYAK (olyan entitások, amelyeknek stabil azonosságuk és összetételük van): a tárgyalt kötetben ilyenek például bizonyos – gyakran metaforikus, illetve szimbolikus – motívumok, például: folyó, híd, torony, virág stb.

b) HELYZETEK (egyszerre jelen lévő, pillanatnyi állapotukban tekintett tárgyak együttese): A Szindbád ifjúságában gyakran előfordulnak mind tágabb, mind szűkebb értelemben véve ismétlődő helyzetek. Például tágabb értelemben véve ismétlődő helyzetekkel találkozunk, amikor Szindbád egy régi kisvárost látogat meg, hogy találkozzon egykori kedvesével (Szindbád második útja, Női arckép a kisvárosban, A hidon stb.), ugyanis itt ismétlődnek az entitások „együttese”. Így például bizonyos együtt szereplő motívumok (lásd előző pont), illetve személyek: Szindbád és egy hajdan szeretett nő. Azért tekintem az említetteket csak „tágabb értelemben vett ismétlődő helyzetek”-nek, mert bár részben ugyanazok az entitások ismétlődnek, másrészt viszont azonban csak azonos funkciójú, illetve ugyanabba az osztályba tartozó entitások. Számos az ismétlődő helyzetre idézhető példa közül csak két jellemző álljon itt: a diákkor kisvárosába visszalátogató Szindbád mintha huszonöt évet lépne vissza, azt látja, hogy „a torony keresztjén, balról egy vén fekete varjú ült, mint hajdanában” (SZI.²

29). A híd címmű novellában hídként köti össze a szöveg egymástól távol eső két részét az ismétlődő helyzet, és jelöli ezáltal az elbeszélés két meghatározó és ellentétes idősikját, a múltat és a jelent (részletesebben: Pethő 2001):

„A. Marchall, mondják a töredezett

betűk a boltocska felett, ahol

Szindbád egykor sarkantyúját penget-

te, és a háromlábú biliárdasztal felett

dákójára támaszkodva, kecsesen,

könnyedén és ábrándosan álldogált...” az asztal felett”

(SZI.² 111)

.... egy fiatal tisztt nyurgán, hanyag

előkelőséggel, nyakánál kigombolt

zubzonyban áll dákóra támaszkodva

(SZI.² 114)

A helyzetek ismétlődésével létrejövő összefüggéseket a szintaktikai szerkezet ismétlődő elemei is jelzik:

„(Szindbád) ... a háromlábú biliárdasztal felett dákójára támaszkodva, kecsesen, könnyedén és ábrándosan álldogált”

„(egy fiatal tisztt) nyurgán, hanyag előkelőséggel, nyakánál kigombolt zubzonyban áll dákóra támaszkodva az asztal felett”

Az ismétlődő határozók sorrendje az első mondatban:

$$H_{hely} \quad H_{all} \quad H_{all-mod} \quad H_{mod} \quad H_{all}^*$$

és a második mondatban:

$$H_{all} \quad H_{all-mod} \quad H_{all} \quad H_{all} \quad H_{hely}$$

c) CSELEKEDETEK (olyan események, amelyeket egy cselekvő szándékosan idéz elő): ilyenek például Szindbád utazásai és találkozásai régi szerelmeivel.

Szintén koherenciateremtő, irányítóközpontnak alkalmas, az általunk vizsgált kötet koherenciájának szempontjából a fentiekhez hasonlóan fontos szerepet betöltő, ám Beaugrande-Dressler (1981/2000: 133) szerint csak másodlagos fogalmak például az alábbiak: ÁLLAPOT, CSELEKVŐ, VISZONY, HELY, ÉRZELEM.

Wolf Schmid (1992/1999) a temporális-kauzális egymásutániségon és a személyek, szituációk, cselekvések ekvivalenciáján alapuló koherenciát szembeállítva a prózai művek koherenciájának két fő típusát különbözteti meg: „Az időbeli kapcsolatok dominanciája a nem időbeliek felett minden narratív, szűzsés, történetet elmesélő műfaj számára konstitutív. Ez a hierarchia a tisztán ornamentális prózában a feje tetején áll. A temporális-kauzális egymásutániség ekkor legjobb esetben is csak olyan kezdeményezésekre korlátozódik, amelyek már nem kötik össze történetkarakterrel rendelkező folytonos vonallá a történetmozzanatok. A mű egységét ehelyett az ekvivalenciák mintegy szimultán módon adott alakzata hozza létre. Ahol a szimultaneitás konstitutív elvként a már nem egységképző szukcesszivitás fölé rendelődik, ott megváltozik a mű mediális karaktere: „elbeszélőművészetből” „szó-művészetté” válik” (Schmid 1992/1999: 188). Azok az „irányítóközpont”-ok lépnek tehát itt ekvivalenciaviszonyba, amelyeket fent tárgyaltunk. Szegedy-Maszák Mihály (1995: 14) a koherenciának, a koherenciateremtésnek éppen ezt az új módját hangsúlyozza Krúdy művészetének jelentőségét újraértékelve: „Krúdyt [...] a történetmondás megújítójának hisszük, mert az események elmondását metaforikus összefüggések kialakításával párosította, és kétségessé tette a folytonosságot a történésben és a jellemében”.

Irodalom

- Antos, Gerd–Krings, Hans P. (Hrsg.) 1988. Textproduktion. Ein interdisziplinärer Forschungsüberblick. Niemeyer, Tübingen.
- Baránszky-Jób László 1978. Élmény és gondolat. Magvető Kiadó, Budapest.
- Beaugrande, Robert–Dressler, Wolfgang 1972/2000. Bevezetés a szövegnyelvészetbe. Corvina, Budapest.
- Brinker, Klaus 1985. Linguistische Textanalyse. Erich Schmidt Verlag, Berlin.
- Czére Béla 1987. Krúdy Gyula. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Deme László 1979. A szöveg alaptermészetéről. In: Szathmári István–Várkonyi Imre (szerk.): A szövegtan a kutatásban és az oktatásban. MNyTK. 154. sz. 57–65.
- Deme László 1990. Szövegalkat, szövegalkotás, szövegalkítás. Egyetemi Fonetikai Füzetek. 3. 29–34.
- Eőry Vilma 1996. Szövegtípológia – stílustípológia. In: Szathmári István (szerk.): Hol tart ma a stílisztika? Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 130–51.
- Fábrí Anna 1994. Utószó. In: Krúdy Gyula: Szindbád-történetek. Unikornis Kiadó, Budapest. 327–31.
- Fehér Erzsébet 1983. Történetkibontás és szövegalkotásmód ellentmondásainak feloldása az aktivista regényben. In: Rácz Endre–Szathmári István (szerk.): Tanulmányok a mai magyar nyelv szövegtana köréből. Tankönyvkiadó, Budapest. 61–106.
- Gáspári László 1996. Egy új retorika- és stíluselmélet vázlata. In: Szathmári István (szerk.): Hol tart ma a stílisztika? Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 34–80.
- Kemény Gábor 1974. Krúdy képkalkulása. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kemény Gábor 1991. Szindbád nyomában. Krúdy Gyula a kortársak között. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, Budapest.
- Kemény Gábor 1993. Képekbe menekülő élet. Krúdy Gyula képkalkulációjáról és a nyelvi kép stílisztikájáról. Balassi Kiadó, Budapest.
- Kocsány Piroska 2001a. Párhuzamos műfordítás: a stílisztika kivételes lehetősége. Nyr. 444–52.
- Kocsány Piroska 2001b. Szöveg, szövegtípus, jelentés. A mondás mint szövegtípus. Kézirat.
- Kolosi Tamás 1975. „Idő”. In: Király István (főszerk.): Világirodalmi lexikon. 4. Akadémiai Kiadó, Budapest. 727–9.
- Kozocsa Sándor 1975². Szindbád fogadtatása és utóélete. In: Krúdy Gyula: Szindbád. Magyar Helikon, Budapest. 821–43.
- Lausberg, Heinrich 1960. Handbuch der literarischen Rhetorik. I–II. Max Hueber Verlag, München.
- Pethő József 2001. Krúdy Gyula A híd címmű novellájának stíluselmzése. In: Kemény Gábor (szerk.): A metafora grammatikája és stílisztikája. Tinta Kiadó, Budapest. 197–202.
- Petőfi S. János 1990. Szöveg, szövegtan, műelemzés. OPI, Budapest.
- Schmid, Wolf 1992/1999. Ekvivalenciák az elbeszélő prózában. Helikon 180–207.
- Szabó Ede 1970. Krúdy Gyula. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.
- Szegedy-Maszák Mihály 1972. „elbeszélő nézőpont”. In: Király István (főszerk.): Világirodalmi lexikon. 2. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1030–2.
- Szegedy-Maszák Mihály 1992. Az irodalmi mű alaktani hatáselmélete. In: Szili József (szerk.): A strukturalizmus után. Akadémiai Kiadó, Budapest. 113–52.
- Szegedy-Maszák Mihály 1995. „Minta a szövegen”. A műértelmezés esélyei. Balassi Kiadó, Budapest.
- Szerdahelyi István 1992. „szűzse”. In: Király István (főszerk.): Világirodalmi lexikon. 14. Akadémiai Kiadó, Budapest. 866–7.
- Szikszaíné Nagy Irma 1999. Leíró magyar szövegtan. Osiris Kiadó, Budapest.
- Tóbiás Áron (szerk.) 1964. Krúdy világa. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest.
- Tolcsvai Nagy Gábor 1996. A magyar nyelv stílisztikája. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2001. A magyar nyelv szövegtana. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Tomasevskij, Borisz 1925/1998. Irodalomelmélet (részlet). In: Bókay Antal–Vilcsik Béla (szerk.): A modern irodalomtudomány kialakulása. Osiris Kiadó, Budapest. 268–86.
- Várady István 1912. Krúdy Gyula: Szindbád ifjúsága. Nyugat 288–9.
- Vater, Heinz 1994³. Einführung in die Textlinguistik. Wilhelm Fink Verlag, München.
- Veres András 1972. „cselekmény”. In: Király István (főszerk.): Világirodalmi lexikon. 2. Akadémiai Kiadó, Budapest. 434–40.

1 A textualitással nagyjából azonos értelemben használatos a szövegtani és stílisztikai szakirodalomban a szövegszerűség, a szövegség, szövegiség terminus.

2 Az idézetek után a SZI.² rövidítéssel jelölöm a Szindbád ifjúsága 1925-ös kiadását (a 2 index arra utal, hogy ez a második ilyen című Krúdy-kötet).

3 ? = pontosabb időmeghatározás nélkül.